

svim onim društvenim previranjima, kolebanjima između tradicionalnog i modernog, dvojbama, idealima i strahovima jednog zbilja osobitog društva, već je to priča o Iranu kakav postoji samo u viziji neupućenog zapadnjačkog konzumenta mas-medija.

Naposljetku, ovakva pozicija Kadera Abdolaha i ne treba previše čuditi. Nju sasvim dobro objašnjava Dubravka Ugrešić u eseju „*Pisati u egzilu*“: „Egzilant je naša projekcija na platno. Sve dok egzilant potvrđuje naše fantazme o egzilanstvu, dobrodošao je. Dobrodošao je kao žrtva,

žrtva režima, borac za demokratiju, apatrid, beskućnik, stranac, liberalni predstavnik svoje neliberalne države. Onog trenutka kada prekorači granicu, kada izađe iz stereotipa, postaje nepoželjan. Zbog čega? Zato što je iznevjerio naša očekivanja.“ A u slučaju Kadera Abdolaha riječ je o čovjeku koji je, kako sam kaže, oduvijek želio biti pisac i koji se – što nam pak prešućuje ili ni sam toga nije svjestan – u to ime odrekao upravo kritičke perspektive, intelektualne rezerve i moralne hrabrosti ■

Muamer Kodrić

DA LI JE MOGUĆ DRVENI ŠPORET?

Hafiz Esad Amin:
“*Između dva svijeta*”,
Iskustva islamskog egzorciste,
Sarajevo, 2009. god.

Pred nama je, dakle, pred bosanskohercegovačkom javnošću, nemjerljivo zanimljiva i korisna knjiga, o nekim drugim, naizgled nemogućim, fantastičnim, nevidljivim, onostranim, irealnim, izvanracionalnim – *duhovnim* –

svjetovima i bićima koji u njima (tim svjetovima) žive, rade, spletkare, umiru i, koji, s vremena na vrijeme *komuniciraju s nama*, materijalnim bićima – ljudima od zemlje stvorenim, od krvi i mesa obloženim, od duše i uma satkanim. Kako kad i kako s kim!

Ovo je knjiga kakvu u Bosni i Hercegovini nikada prije nismo imali prilike vidjeti, dotaknuti i pročitati.

**Umjesto usmene naracije,
konačno pisani kod komunikacije**

Egzorcizam je ključna riječ podnaslova ili mota ove knjige (*Iskustva islamskog egzorciste*). Dolazi iz grčkoga

jezika (grčki *exorcizo*=zaklinjem) da označi formu ili oblik komunikacije s onu stranu vidljivog i materijalnog svijeta, 'svijeta života' i 'ljudske racionalnosti'. Uobičajeno je da se egzorcizam vezuje etimološki za:

1. obred kojim se đavao sili na posluš, ili izgonjenje zlih duhova i danas postoji u nekim rijetkim sektama; ili je

2. religiozna opsjednutost, vjerska bjesomučnost (Klaić; 1972:333). Dakle, da se vezuje za rijetke sekte, ili takoreći, za *manjinske* koncepte religijske svijesti, izvan ili mahom mimo "ehlu-l-kitabijskih" naučavanja¹, a posebice, da je izvan ili s onu stranu islamske egzegeze i pragme "per se". Stoga se temeljno odredište, dato u podnaslovu ove knjige "O iskustvima islamskog egzorciste", može učiniti paradoksalnim ili nemogućim poput svake ideje *oksimorona*, kakav je u praksi oksimoron 'drvenog šporeta' (ako je šporet drven on će izgorjeti, nestati već pri prvom paljenju vatre, pa je, stoga, takav šporet i *a priori* nemogući šporet).

Posebice stoga, ima li se u vidu da je islamski, tj. muslimanski javni diskurs na ovim našim prostorima,

prije i poslije svega *usmeni diskurs, narativna forma* prenošenja svetoga teksta i svete prakse, usmena tradicija prijenosa svetopovijesnoga, pa ako se hoće, i ukupnoga vjerskog znanja i iskustva, pa se takav termin nije do sada koristio. Sve, ili većina je bivalo usmeno predavano narednim generacijama. Muslimansko-bosanski ili bošnjački javni diskurs je predominantno usmeni (nastajao u džamijama, tekijama, u kahvama i kahvanama, u kućama i na sijelima, u prirodi i na mevludima, tevhidima i sličnim performansima), evo već šest stotina, ili još više stotina godina usljed različitih faktora, i ovdje neću o njima naširoko.² Ono što je važno, ili barem trenutno važnije je da XXI vijek u tradiciji sakralnoga u Bosni i Hercegovini donosi jedan važan *novum* – da mlađe generacije teologa, islamologa, islamista, jednostavno kazano *uleme* – a to su prije svih dvojica sarajevskih hafiza (Esad Amin i Sulejman Bugari) su komunikacijski uskočili u "najvažniji voz savremenosti". A to je usvajanje komunikacijskog koda vremena i prostora u kojemu žive. Naime, svako vrijeme ima svoj kod komu-

¹ Prema kur'anskom naučavanju i terminologiji sve tri monoteističke religije/vjere i njeni pripadnici su monoteisti (kršćani, jevreji i muslimani) i nominirani su kao monoteisti, ili 'vlasnici knjige' – *ehlu-l-kita-bije* – u doslovnom smislu riječi, tj. sintagme.

² O povijesno-društvenoj uvjetovanosti razvoja medijske kulture kod nas u Bosni i Hercegovini, pogledati šire u knjizi *Medijska kultura u Bosni i Hercegovini*, autorice Fahire Fejzić-Čengić, izdavač Connectum, Sarajevo, 2009. godina

nikacije i mudro ga je prepoznati i koristiti ga na vrijeme. Ovo, medijsko, virtualno, elektronsko doba ima svoj medijski, virtualni, elektronski kod komunikacije. I to su dva hafiza prepoznala i hrabro se ubacila u prvi vagon “voza savremenosti”.

Zbog toga sam kao komunikolog neizmjereno sretna. I zbog toga, *de facto*, i pišem ovaj prikaz knjige “Između dva svijeta” sa velikim zadovoljstvom.

Dok su naime, ranije generacije, mahom krute uleme trudile se što više misitificirati svoja duhovna iskustva, “usmenizirati ih”, držati što dublje jezik za zubima, i komunicirati tajnovito i parcijalno svoja znanja i iskustva, skrivajući svoje duhovne moći, sužavati iscjeliteljske i svake druge moći, s onu stranu promijenjenih komunikacijskih kodova vremena u kojima su živjeli i umirali, evo posve drugačije pojave – *otvorenosti i komunikabilnosti* i najznačajnijih i najskrovitijih tema i dilema na najopćenitijem mogućem diskursu. Diskursu knjige, a poslije pretpostavljam i *on-line komunikacije* (poput šejha Kardawija) kompjuterom i internetom, kao dominantnoga koda vlastite savremenosti.

Život satkan od gorkih bobaka – životnoga tespiha

Zašto je to tako? Meni se kao običnom *recipijentu*, čitatelju ove knjige

čini (autora osobno ne znam, i nisam ga, hvala Bogu, nikada morala sresti) kako on predočava razvojni put svog neumornog puta traganja i uzdizanja po duhovnim stubovima od Berzaha do Milenijumskog Doba, od Ezela do Kijameta, od “Kalu bella”³ do “Inna lillahi ve inna ilejhi radžiun...”⁴ Naime, Jednost svjetova stvaranja i svjetova stvorenih bića, kojih je vjerovatno mnoštvo, tako nas autor knjige poučava, od ljudi, džina, šejtana, do karina, duša...više ne

³ Kažu da su sve ljudske duše stvorene odjedanput, i da ih je njihov Gospodar pozvao da se izjasne o tome, da li je on njihov Stvoritelj? Pošto su bile u ezelu, prapočetku i tom čistom stanju, dakako da su sve jednoglasno odgovorile ili posvjedočile, kako veli kur’anska naracija o ovom događaju, da jeste, Gospodar svih svjetova, Uzvišeni Allah njihov jedini stvoritelj. Otuda je u vjerskome žargonu ostala jedna simpatična poštapalica koja kaže da je nešto staro, jako staro još ‘od Kalu Bela’, što znači još od prapočetka, ili, prije svakog zemnog ili materijalnog početka, pa ispočetka stvaranja svijeta...

⁴ Ovaj pak frazem također preuzet iz kur’anske terminologije i Teksta, koristi se u praktičnome životu kao forma izražavanja sućuti ili saućesće kod umiranja, a prvenstveno tekst je jedan dio ajeta koji označava da smo svi od Boga i da se svi Njemu vraćamo. U dnevnoj upotrebi on označava ohrabrenje porodici umrlog, ali na jedan poseban način jer uključuje i konotira relativnost svega osim dvaju činova – ono rodiš i ono umreš – a sve je jedno te isto – pripadaš samo Bogu kao Stvoritelju, na ovaj živi, ili onaj mrtvi-duhovni, ali vječni način...

znam nabrojati, ovaj hafiz pretpostavljam, zna mnogo više, ali još ne otkriva sva svoja znanja i sav opseg svog “iskustvenog polja”, mnogo je duža lista od onoga što mi prosječni ljudi možemo u svojoj polaznosti, ograničenosti (svake vrste), zbrzanosti i površnosti uopće i pojmiti. A ti su svjetovi, sudeći po ovoj knjizi, zanimljiviji i šareniji od svih naših ljudskih svjetova. Oni su brzi, plahi, nemaju granica, nemaju udaljenosti, sad su na jednom kontinentu, sad na drugom, sad u prošlosti sad u budućnosti. O tome svjedoči 27 priča, zasebnih narativa, ljutih ljudskih sudbina koje su se splele sa ovim drugim, višim ili nižim, svakako iracionalnim svjetovima “egzorcisa”. Priče su različite po svemu i svačemu, treba ih redom iščitavati, neka vrsta životnoga tespiha, brojanice nanizane u “gorke bobke” koje su drugi donosili Hafizu Esadu na čelo, a on ih nizao na svoje čelo (prema centru hipofize, centrali i središnjici svega u duhovno-energetskom smislu čovjeka i džina) i ubacivao ih u svoju “duhovno-energetsko-umnu vertikalnu” poput običnog posla iz svakodnevice, ili biografike koju svako od nas za sebe ispisuje, a koja je, *kobajagi*, nastajala sama od sebe. Ako na ovome Dunjalučini išta nastaje i nestaje samo od sebe, a znamo da je odgovor – “ne!”, jer će sufije svakome šapnuti na uho: “Ni

list sa grane ne opane i ne zatreperi bez znanja i volje svoga Gospodara...”

Između Svjetla i Tame, između Dobra i Zla

Dvadeset sedam narativa, autobiografske i zgusnute značenjske prirode, uz četiri osobna, lična svjedočenja tretiranih osoba, persona kod Hafiza Esada (treba li naglasiti da su to mahom žene, jer su mnogo češće u ovoj priči džinskoj i vesvesanskoj⁵ baš slabija i ljepša polovina svijeta stvorenoga), prepliću se i traju brojni podaci, toponimi, činjenice, detalji, spoznaje. Šta sve treba, a šta ne treba nikada činiti. Čega se pametan/na trebaju na ovome svijetu čuvati, od čega sklanjati i zazirati... Prava mala *enciklopedija materijalno-duhovnih recepata*, mahom zaboravljenih u ovome otupjelom, gluhom dobu površnosti i svakojakog neznanja u kojemu živimo svoje manje-više bijedne živote. I ono malo korisne tradicije i “svetih znanja” i radnji koje su postojale među muslimanima Balkana, sve je bljeđe, i sve nedostajnije za dostojanstven i miran život. Za osobnu, porodičnu i kolektivnu sigurnost. A biti u životu siguran je

⁵ Termin ‘vesvesa’ preuzet je izvorno iz kur’anske terminologije, ali u svakodnevnicima označava sve naizgled sulude ili lude radnje, prikaze, vizije i događanja. Kaže se da je neko pod vesvesom, ili da se ponaša vesvesali (nenormalno, neprirodno i neprimjereno).

najvažnije što nam treba u rasponu od prvoga plača do posljednjega uzdaha/izdaha.

Na udaru utemeljene kritike, su brojne praktične preporuke, higijenski i ekološki savjeti, rekla bih, i odgovori na poznate-nepoznate prilike, stanja, radnje, odluke, događaje: zašto su mezari (grobovi) važni i kako se na tim mjestima postupa, kako se čuvati nečistoće, čuvati namjernih pobačaja (prenatalnih ubistava), kako se boriti sa zarazama svih vrsta i oblika... Kako se zaštititi i biti siguran od ljudske zavisti, pakosti, ljubomore, pohlepe i svakoga ljudskoga zla (šerra), tih trajnih kategorija kojima su ispunjeni međuljudski odnosi nekad i sad. Također, šta i kako živjeti, čega se kloniti, pred čime 'četvere oči' otvoriti i kao individua i kao socijalna skupina, od kojih se različitih destrukcija čuvati i sačuvati. Jednom riječju, kako u svijetu Stvorenih Bića oslušivati i prepoznavati trajnu borbu Dobra i Zla. Trajan susret i sukob, pobjede i poraze ili jedne ili druge opcije, bilo one koja je oličena u Dobroti Gospodara, ili one koja je oličena u Zlosti Iblisa /Šejtana/Sotone/Đavola/Vraga... kako se već gdje i kako ga već koja kultura i civilizacija pre-nominiraju ili nominiraju.

Današnjica je sva satkana od ove borbe. Od borbe svjetla i tame. Od pobjeda ovih ili poraza onih. Kao uo-

stalom cjelokupna svjetska povijest. Savremenost je utoliko značajnija spram ostalih povijesnih epoha jer je savremenost zgusnutija i naguranija svim prethodnim recidivima i konkretizacijama zlih radnji, zlodjela i pokvarenih učinaka. I jer sama savremenost, sa diskontinuitetom znanja i zaboravom izvornih "sakralnih vrjednota" tako razlomljena i razbacana kao nepospremljene dječije igračke, pati od kvazi-, pseudo-, i anti-, i znanja i umijeća i vještina. Kao postmoderno vrijeme "raskida s Bogom" i glorifikacije čovjekoboga, u postmodernoj epohi, može se reći da je sujevjerje zauzelo mjesto vjere, kvaziznanje mjesto znanja, pseudoduhovnost mjesto duhovnosti, antikonkretno mjesto konkretnog kao zbiljskog/empirijskog/dostatno čulnog. Diskontinuitet je naročito vidljiv u raznim postratnim (posttraumatskim) prostorima i ljudskim zajednicama (državama i društvima) kakvo je naše bosanskohercegovačko, ili šire, balkansko. (Ništa bolje stanje, pretpostavljam, nije ni na inim postratnim pustopoljinama savremenosti kakva je Irak, Pakistan, Afganistan).

Sačuvana je prava nit svetoga

Srećom, prava nit, sveta nit koju vide samo oni privilegirani sa 'trećim okom' (duhovnim znanjima ili

trećim, duhovnim okom spram duhovne hipofize), teško sakupljano, mukotrpno prenošeno i pamćeno, gotovo posve *manjinsko znanje* je sačuvano. Od svetih evlija i nadnarnih dobrih duhovnjaka, svetaca, od Isabega do Hafiza Esada Amina, tačke, toponimi, su se premiještale, od Bune, Fojnice, Oglavka, Kabernika do Budakovića, Vogošće... Ne, nisu to bila i nominalna urbana ili središta materijalne i vlastodržačke moći. Nikada. Pa ni sada. Nigdje. Pa ni ovdje. Naprosto stoga što duhovna moć nije odavno u rukama svjetovne moći. Ako je ikada i bila; izvan onih najboljih naracija koje pamti sveto poslaničko predanje od izlaska Adema, a.s., i Havve, r.a., iz Vječnosti u Prolaznost, iz duhovnoga u materijalno, iz svetoga u profane, iz Ezela na Zemlju i Kosmos inače.

Za nas ovdašnje, male, sitne ljude i žene, sa stotinama mahana i strahova, grijehova i egoizama, evo jednog neobičnog putokaza/vodiča šta sa sobom i kako dalje. Hafiz Esad nudi jedan, ili mnogo putova izlaska, nudi recepte, daje *vazu-nasihate* vrlo nesebično, kao da nije običan čovjek, a jeste, nimalo se ne libeći da iznese niz samokritika, vlastitih lutanja, griješenja, nedostataka, po čemu ga ja doživljavam kao običnog smrtnika i što me je posebno privuklo u ovome višeslojnom rukopisu. On priznaje vlastita lutanja, strahove, napore,

uspone i padove i to je – dobar čovjek – ‘pošten hafiz’, ne lažni samozvani evlija, mehdija i slično. Njegov je *iman*, naime, neokaljan i neizmjeran. Njegova je autorska sugestivnost uspravna i tim jakim imanom postignuta. Svaki mu čitatelj može vjerovati, jer on doista ne laže, ne hvališe se i ne prepada. On daje izlaze, nudi optimizam i širi ‘dobre vibracije’. Mada mu je ovo prvi roman-esej, kao da je bog-zna-koji. Toliko je ležernoga i profinjenoga istovremeno u njegovim rečenicama i naracijama. Naprosto snažno i dinamično od prve do posljednje stranice knjige. Kao da iz svijeta ‘trilera’ dolazi. Ali, i bolje, jer život izgleda piše najbolje romane i zaplete.

Autor vraća povjerenje u nekim neuobičajenim predstavama koje svaki čovjek posjeduje, a ne zna da posjeduje, ili još nije osvijestio da posjeduje, a to su moći mašte, moći samopouzdanja, snaga vjere u Boga i sebe, čistoća, svakodnevna higijena, te navodi temeljne dvije alatke moći, proste i sakralne istovremeno – *Eu-zubismilla* i *Tekbir!*

Sam Hafiz je, zasigurno, doprinio sa jedinstvene četiri metode u duhovnome iscjeljivanju, a to su: akupresura, akupunktura, elektroakupunktura, laser (svjetlo) terapija te najvažniji metod – ‘*kur’anska hipnoza*’ koja je početno i ishodišno oružje i oruđe jedne hafiske osobno-

sti, a poznato je da su iskreni hafizi (Kur'ani koji hodaju) najveća čast i vrijednost onoga što čovjek vremena može doseći u komunikaciji sa sobom i drugima, te u komunikaciji sa različitim svjetovima.

Nadati se da će uskoro izaći nova, neka druga knjiga nastavak ove prve.

Dok je Hafiz Esad (Lav) u snazi, moći, pameti i dok ne prenese svoja brojna znanja i vještine nekome ili nekima, također, posebnima oko nas ■

Fahira Fejzić-Čengić

Carla Del Ponte
i Chuck Sudetic

GOSPOĐA TUŽITELJICA

Suočavanje s najtežim
ratnim zločinima i
kulturom nekažnjivosti

**Madame Prosecutor:
Confrontations with Humanity's
Worst Criminals and the Culture
of Impunity,**

za bosanskohercegovačko
izdanje *Buybook*, Sarajevo,
2008. godina

Inspirativna i zanimljiva knjiga Carle Del Ponte napisana uz pomoć izvještača *New York Timesa* Chuca Sudetica, obuhvata trinaest konstruktivno osmišljenih

poglavlja čiji sadržaj čitateljima nudi autentičan i vrijedan uvid u ono što se stvarno dešavalo za vrijeme obavljanja dužnosti na mjestu Glavne tužiteljice Međunarodnog tribunala za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju od 1999. do 2007., te Tribunala za ratne zločine počinjene u Ruandi u periodu od 1999. do 2003. godine.

Autorica u Predgovoru konstatuje da je u genezi njene tužiteljske karijere, gumeni zid ili tzv. "muro di gomma" kao lukavo i perfidno osmišljeni odbrambeni mehanizam vlada, visokih dužnosnika te političkih vođa koji dotični podižu svaki put kada im se pri traganju za istinom obraćamo za pomoć, spravljen na način da govorenjem moćnika samo o onome što želimo čuti, nikada ne posumnjamo, a kamoli raskrinkamo njihovu stvarnu težnju i namjeru da naš pristup željenoj i traženoj pravdi onemoguće.